

УДК 811.161.2'373.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.181323>

Т. І. Крупеньова,

канд. філол. наук, доц.,

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

доцент кафедри української філології і МНФД

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДЕСЬКИХ МУРАЛІВ

Статтю присвячено встановленню структурно-семантичних особливостей імажонімів, які номінують мистецькі одеські мурали. Проаналізовано основні підходи

вітчизняної ономаціології до вивчення власних назв і визначено класифікацію артіонімів як одиниць ономастичної системи; запропоновано ввести до наукового обігу термін на позначення назв муралів в українській мові.

Ключові слова: ідеонім, артіонім, імажонім, муралонім, структурний тип.

Власні імена різних об'єктів дійсності стають предметом вивчення в сучасній лінгвістиці у зв'язку з їх словотворчими властивостями, специфікою функціонування в межах дискурсу, прагматичним навантаженням, когнітивним потенціалом, реалізацією механізмів мовної гри і т. ін. Ономастична типологія створюється поступово і постійно уточнюється. Онімний простір в українському мовознавстві ґрунтовно опрацьований у дослідженнях і розвідках відомих науковців Л. О. Белея, М. В. Буєвської, С. О. Вербича, М. М. Торчинського, М. М. Цілини та ін. Як підтверджують дослідження, ядром онімного простору визнаються антропоніми; близькоядерний простір створюють антропонімні розряди (теоніми, міфоніми, зооніми); ядерно-периферійну репрезентацію мають топоніми, астроніми, космоніми, фітоніми, хремотоніми, що пов'язано з їх меншою частотністю, стилістичною маркованістю та послабленою дериваційною активністю; на периферії ономастичного простору перебувають ергоніми, прагмоніми (прагматоніми), урбаноніми, гемероніми, геортоніми, хрононіми, документоніми та інші менш значні за обсягом розряди власних назв, вивченням яких дослідники почали займатися лише наприкінці минулого століття (О. А. Бурмістрова, Ю. О. Карпенко, О. В. Книш, Н. В. Кожина, І. В. Крюкова, Т. П. Романова, М. Е. Рут та інші). Завдяки постійному розширенню обсягу предмета дослідження ономастичних студій відбувається уточнення перерозподілу проблемних підкласів власних назв за відповідними онімними розрядами. В українській ономастичній лексиці найменш дослідженою є ідеонімія, яка «належить до однієї з новітніх галузей ономастики, котра до цього розглядалася за окремими тематичними групами цих власних найменувань (поетонімів, бібліонімів, хрононімів та ін.)» [5, с. 283]. Ідеоніми (від грец. *ἰδέα* – ідея) як власні назви тих об'єктів, що не стосуються матеріальної сфери людської діяльності, певною мірою протиставляються прагматонімам. У «Словнику російської ономастичної термінології» Н. В. Подольська виокремила 17 власних назв об'єктів, пов'язаних із духовною сферою діяльністю, а до ідеонімів відносить «різні категорії власних назв, які мають денотати в розумовій, ідеологічній і художній сфері людської діяльності» [3, с. 61]. Отже, ідеоніми – це власні назви результатів людської творчої діяльності, які мають духовну, інтелектуальну та мистецьку цінність. До складу ідеонімів належать артіоніми (найменування творів мистецтва), бібліоніми (власні назви текстів), гемероніми (номінації засобів масової інформації), поетоніми (власні назви, засвідчені в художньому мовленні), артіфрагментоніми (найменування, засвідчені у творах мистецтва) та хрононіми (власні назви часових проміжків). Серед артіонімів виділяють імажоніми (номінації творів образотворчого мистецтва), сценоніми (власні назви сценічних творів), музиконіми (найменування музичних творів) та фільмоніми (власні назви фільмів). Із-поміж імажонімів виокремлюють піктоніми – власні назви предметів живопису, графіконіми – графічних творів, гравіуроніми – найменування гравюр і скульптуроніми – номени скульптур [4]. Імажоніми є численною групою ономастичної лексики, багатство й розмаїття якої й до сьогодні залишаються дослідженими неповною мірою.

Об'єктом нашого дослідження послуговували власні назви муралів. Предмет дослідження – семантичні й структурні особливості найменувань одеських муралів як унікальної підсистеми ономастикону української мови. Мета роботи – визначити місце

назв муралів в ономастичному просторі української мови. Матеріалом дослідження було обрано 100 одеських власних назв на позначення муралів із матеріалів друкованих й електронних українських ЗМІ. Необхідність спеціального дослідження цього розряду ономастичної лексики покликана появою нового виду мистецтва – мурал-арт. Існує багато класифікацій саме видів мистецтва, а не номінування їх. Так, види мистецтва можуть поділятися на просторові – живопис, скульптура, архітектура, графіка, дизайн, декоративно-прикладне мистецтво, фотомистецтво; часові – музика й художня література; просторово-часові – театр, танець, кіно, цирк, відеомистецтво, телемистецтво; комп'ютерні мистецтва – комп'ютерна графіка, музика, анімація тощо. Їхні назви створюють артіонімний простір. Сучасне мистецтво є тривалим експериментом, в якому естетизація навколишнього середовища, пошуки нової художньої мови, процеси глобалізації спричинили виникнення нових мистецьких напрямів, форм та практик. Вуличне мистецтво вважається одним з феноменів художньої культури кінця ХХ – початку ХХІ століття. Сьогодні будівлі великих міст неможливо уявити без настінних розписів – графіті та муралів, що є невід'ємним елементом сучасної стріт-арт культури. Мурал-арт можна назвати найбільш прогресуючим напрямом вуличного мистецтва сучасної України. Тематичний та жанровий спектр муралів є досить різноманітним. Муралісти висвітлюють соціальні, політичні проблеми нашого часу, розповідають про видатних діячів історії, науки, культури України, синтезуючи сучасне та традиційне мистецтво. З одного боку, такі об'єкти можуть бути унікальними витворами мистецтва, які створюють відомі художники, з другого – художньою прикрасою стін. В обох випадках мурали мають свої назви – унікальні для першого типу (найкращий український мурал, назва якого перекладається як «Піднятися з бруду» (автор – художниця ВКfoxx з Нью-Йорка, на величезній картині зображена людина, яка допомагає квітці прорости з-під гори сміття)), серійні для другого. Власні назви муралів ми відносимо до розряду піктонімів і пропонуємо запровадити термін муралонім.

На сучасному культурно-історичному етапі специфіка й тенденції розвитку муралів, які є невід'ємною складовою організації міського середовища, розглядаються не лише в контексті вуличного мистецтва, а й якісно нової художньої практики – урбаністичного мистецтва, яке сублімує різноманітні за естетичними, ідейними та технічними складовими творчі роботи або практики, виконані в міському середовищі [2, с. 12]. Позиціонування муралів як складової культурного феномену, провідних напрямів самостійної практики сучасного мистецтва в умовах соціокультурного простору актуалізує доцільність осмислення їх специфіки не лише з мистецтвознавчих, а й з лінгвістичних позицій. Теоретичне осмислення урбан-арту нині перебуває на етапі формування, що водночас зумовлює певні складнощі в процесі наукового дослідження та вчення феномену урбаністичного мистецтва, які ґрунтуються здебільшого на науковій базі, розробленій зарубіжними науковцями наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. На сучасному етапі серед зарубіжних та вітчизняних науковців не існує єдиної загальноприйнятої термінології урбаністичного мистецтва, як і ґрунтовної теоретичної бази. Більшість літератури, що вийшла друком на початку ХХІ ст., – переважно ілюстровані каталоги, у яких репрезентовано найвідоміші твори світового мистецтва, що прикрашають стіни й фасади житлових та промислових будівель сучасного міського простору, а також публіцистичні видання (інтерв'ю з відомими кураторами і практиками цього виду мистецтва). Проте теоретичне осмислення урбан-арту перебуває на початковому етапі, що спричиняє певні складнощі в процесі наукового дослідження, особливо стосовно дефініції видів та напрямів, які він об'єднує. Сучасне місто осмислює буття в художніх образах, створює своєрідну систему творчих дій у повсякденному житті, завдяки чому відбувається

перетворення середовища людського існування і, відповідно, виникає нова якість міського простору. Для практиків вуличного мистецтва перспектива пошуку різноманітних форм, які посприяли б артикуляції нової реальності сучасного міста, – одна з форм подолання структурних обмежень. Для муралів (від лат. *mūrālis* – «стіна») – стилістичного зовнішнього розпису на стінах та фасадах житлових будинків або промислових об'єктів – характерні сюжетність композиції та складна техніка виконання. Муралізм виникає в іспаномовній Мексиці і його сутність полягала в оформленні громадських споруд циклами фресок з історії країни, життя народу, його боротьби. У сучасному мистецтвознавстві мурал-арт – це напрям стріт-арту, легальний художній розпис зовнішніх стін будинків у міському просторі з метою його естетизації. Зазвичай мурали покривають усю поверхню і створюються з дозволу муніципальної влади або на її замовлення, відповідно, художники отримують гонорар і підписують твори справжнім ім'ям або псевдонімом, відомим у мистецькому колі. Зазначимо, що мурали можуть сприйматися як засіб для соціальних перетворень, протесту або вираження прагнень суспільства. Мурали – це окраса міста, оскільки виконані на багатоповерхівках художні твори мають змістове й естетичне навантаження, відтак, позитивно впливають на соціальний аспект. Муралісти прагнуть у своїх роботах художнім чином висловити щось символічне; нерідко в настінних зображеннях міститься якийсь прихований сенс, метафізика, персонажі, образи, а часто і чіткі послання або просто настрої. Відображаючи на стіні навколишній світ, художник виражає своє ставлення до нього, порушує соціальні проблеми свого часу. Муралам, як і монументальному живопису, властиве філософсько-епічне розуміння дійсності, суспільно-значимий зміст, масштабність задуму, образність, звернення до великої аудиторії тощо. Він тісно пов'язаний з архітектурою, підпорядковується архітектурній споруді, створюючи синтез – органічну єдність різних видів мистецтв у межах єдиного художнього твору.

В Україні мурали з'явилися після революції гідності 2013 р. Талановиті художники з України, Іспанії, Аргентини, Австралії та Португалії розбавили своїми творами урбаністичний пейзаж столиці картинами, серед яких представлені портрети, пейзажі та абстракції виконані у найрізноманітніших стилях від реалізму до модернізму. Серед провідних українських майстрів мурал-арту слід назвати: творчі групи «Інтересні казки», «Kailas-V», «Kickit Art Studio», «UptownTeam»; Олександра Корбана, Олександра Грабенюка, Олексія Кислова. Мурали можна класифікувати за розміром. Міні-мурали – від 1 до 7 метрів у висоту, виконані на 2-поверхових будівлях, міدل-мурали (середнього розміру) – від 8 до 19 метрів та максі-мурали (мурали великих розмірів) – від 20 метрів у висоту. Для нанесення зображення зазвичай використовують акрилові фарби, пензлі, валики або балончики з аерозольною фарбою. Разом із іншими візуальними об'єктами, уявленнями про місто та міськими практиками, вони утворюють те, що антропологи та соціологи називають міським текстом. Важливими функціями муралів є: створення просторових орієнтирів; конструювання простору – мурали стають новими для простору об'єктами, але також і творять свій власний «мета-простір»; маркування простору – внесення нових та важливих маркерів-символів. Важливими позитивними функціями муралів є підвищення привабливості, естетизація міського простору. В Одесі відкриття першого мурала «Затяжна партія» відбулося 27 червня 2016 року, який створив художник Marat Morik.

Ми пропонуємо лінгвістичний підхід до вивчення муралів і їхніх номенів, а саме типологічну структурну класифікацію муралонімів, виділивши такі групи:

1. Однокомпонентні (одночленні) структури: «*Полім*» (узвіз Марінеско, автор Kraser (Італія)), «*Шилодзьобка*» (вул. Тираспольська, 16, автор Мата Руда (США)),

«Unisurter» (вул. Ольгіївська, 10, автор Wanjah (Франція)), «Кінь» (вул. Французький бульвар, 85, автор Ернесто Марані (США)), «Слон» (вул. Тираспольська, 34, автор Ернесто Марані (США)), «Сова» (вул. Преображенська, 88, автори Вікторія Лайн, Андрій Ковтун (Україна, Київ)), «Моряк» (вул. Сегедська, 5, автор Настя Білоус (Великобританія)), «Посейдон» (пляж Аркадія, автор О.Бак), «Пухнастий» (вул. Буніна, 3, автор ВКfoxx (США)) та інші.

2. Двокомпонентні (двочленні) структури: «Останній тюлень» (вул. Французький бульвар, 116, автор Kraser (Італія)), «Музичний мурал» (вул. Приморська, 59, автор Леся Верба (Україна, Одеса)), «Минуле і майбутнє» (вул. Мечникова, 34, автор Wasp Elder (Британія)), «В її голові» (вул. Миколаївська дорога, 136, автор QVic (Росія)), «Честер Беннінгтон» (вул. Єлісаветинська, 3, автор Ігор Матроскін (Україна, Одеса)), «Данило Хармс» (вул. Академічна, 32, автор Ігор Матроскін (Україна, Одеса)), «Віра Холодна» (вул. Мала Арнаутська, автор Ігор Матроскін (Україна, Одеса)), «Довга партія» (вул. Відрадна, 9, автори художньої студії M97 Project), «Старе місто» (пров. Нахімова, автор Настя Білоус (Великобританія)), «Міста-побратими» (Одеса – Регенсбург) (вул. Новосельського, автор Настя Білоус (Великобританія)) та інші.

3. Трикомпонентні (тричленні) структури: «Персонажі дитячих мультфільмів» (вул. Бреуса, 26, автор Сергій Дамбовський), «Квітучий сад з фонтаном» (вул. Ніжинська, автор Ігор Матроскін (Україна, Одеса)), «Обожнюю цю мить» (вул. Французький бульвар, автор Гамлет Зіньковський (Україна, Одеса)) та інші.

Доволі різноманітною є і тематика настінних розписів. Найпоширенішими жанрами мурал-арту є анімалістичний, побутовий, історичний, портретний, пейзажний, релігійний. Анімалістичний (походить від лат. animal – тварина) – жанр образотворчого мистецтва, в якому основним предметом зображення є тварини: «Кінь» (вул. Французький бульвар, 85), «Слон» (вул. Тираспольська, 34), «Сова» (вул. Преображенська, 88). Побутовий жанр – жанр образотворчого мистецтва, в якому зображуються буденні сцени з повсякденного життя людини: «Минуле і майбутнє» (вул. Мечникова, 34), «В її голові» (вул. Миколаївська дорога, 136). Пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, в якому основним предметом зображення є природа: «Квітучий сад з фонтаном» (вул. Ніжинська), «Старе місто» (пров. Нахімова). Історичний жанр – жанр образотворчого мистецтва, присвячений історичним подіям і діячам, а також соціально значущим явищам в історії суспільства: «Міста-побратими» (Одеса – Регенсбург) (вул. Новосельського). Портрет – це художнє зображення людини з передачею її внутрішнього світу: «Честер Беннінгтон» (вул. Єлісаветинська, 3), «Данило Хармс» (вул. Академічна, 32), «Віра Холодна» (вул. Мала Арнаутська). Окрім естетизації середовища проживання людей, мурали виконують низку соціокультурних функцій, зокрема: естетичну, соціальну, просвітницьку, пізнавально-евристичну, меморіальну, сугестивну, комунікативну тощо. Естетична функція полягає в тому, що мурали покликані прикрасити міський простір: «Шлях додому» (найромантичніший малюнок, що складається з двох силуетів закоханих, які розділяє вертикальна віконна ніша). Авторитетне онлайн-видання StreetArt360, присвячене вуличному мистецтву, включило мурал «Кінь» в список кращих графіті світу за січень 2018 року (кінська голова символізує баланс двох стихій – води і землі, саме тому звіряча голова умовно розділена на дві половини: одна прикрашена яскравими квітами і рослинами, а друга підводними мешканцями). Соціальна функція виявляється у тому, що муралісти акцентують увагу мешканців міст на різноманітних проблемах сучасного суспільства, актуалізують питання як світового глобального, так і загальнодержавного, місцевого характеру: «Минуле і майбутнє» (Старий український рибалка на цій картині зосереджений на монотонній

роботі, поєднуючи та сплітаючи нитки рибальської сітки в єдине ціле. Маленька дівчинка дивиться вдалину на пейзаж, що символізує складнощі та негаразди, а її погляд – стурбований, але водночас мужній і рішучий. Різні покоління – старість і юність – разом у пошуку зв'язку, що об'єднує). Мурал несе у собі певне знання про життя і тим самим відіграє роль важливого засобу просвітництва й освічення людей. Метою просвітницької, пізнавально-евристичної функції є поширення та збагачення знань про духовну спадщину народу, популяризація видатних світових та вітчизняних діячів історії і культури, науки і техніки. Зображаючи видатних постатей, муралісти прагнуть розповісти людям про їх роль у світовій та національній історії, значущість у формуванні культурного життя країни. У контексті пізнавально-евристичної функції виділяється «*Стіна видатних одеських персонажів*» (вул. Єврейська). Загальна площа роботи – 333 квадратних метри, висота – 18 метрів. Отримано сертифікат української Книги рекордів, що це найбільша фреска нашої держави. 24 герої одеських історій, вигадані та реальні, розташувалися на чотирьох «поверххах» намальованого будинку [1]. Насолоджуючись естетичними якостями муралу, мешканці та гості Одеси також дізнаються про славетну історію міста, вкотре згадуючи або знайомлячись з його героями. Меморіальна функція передбачає увіковічення пам'яті видатних особистостей: «*Честер Беннінгтон*», «*Данило Хармс*», «*Віра Холодна*». Сугестивна функція пов'язана з певною гіпнотичною дією на підсвідомість та психіку людини: «*Міжрасовий*» портрет (вул. Ольгіївська) створений, щоб об'єднати людей на Землі, і несе послання миру і єдності.

Отже, мурал відіграє важливу роль у сучасному соціокультурному просторі України, художньо збагачуючи його, підіймаючи актуальні соціальні проблеми та звеличуючи видатних діячів історії нашої держави. Незважаючи на часто полярне, від цілковитого заперечення до беззаперечного схвалення, сприйняття цих художніх новацій у соціумі мурали впевнено стають невід'ємною частиною міського простору Одеси. Зазначено, що серед аналізованих муралонімів найбільшу кількість посідають однокомпонентні структури на позначення назв тварин.

Література

1. *Вдовенко Н.* Самую большую картину-фреску в Украине нарисовали в одесском двореке [Электронный ресурс]. [http:// culturemeter.od.ua/camuju-bolshuju-kartinu-fresku-v-ukraine-narisovali-v-odesskom-dvorike](http://culturemeter.od.ua/camuju-bolshuju-kartinu-fresku-v-ukraine-narisovali-v-odesskom-dvorike).

2. *Кораблева А. В.* Стрит-арт, паблик-арт, уличное искусство: дифференциация понятий. *Эстетика стрит-арта* / под общей ред. К. А. Куксо. Санкт-Петербург, 2018. С. 10–17.

3. *Подольская Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии. М. : Наука, 1988. 192 с.

4. *Торчинський М. М.* Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

5. *Цілина М. М.* Структурна класифікація українських ідеонімів. Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія : «Філологічна». 2015. Вип. 58. С. 283–285.

Referenses

1. *Vdovenko, N.* (2014), *The largest fresco painting in Ukraine was painted in the Odessa courtyard [Samuju bol'shuju kartinu-fresku v Ukraine narisovali v odesskom dvorike]*, [Electronic resource], [http:// culturemeter.od.ua/camuju-bolshuju-kartinu-fresku-v-ukraine-narisovali-v-odesskom-dvorike](http://culturemeter.od.ua/camuju-bolshuju-kartinu-fresku-v-ukraine-narisovali-v-odesskom-dvorike).

2. Korableva, A. V. (2018), *Street-art, public art, street art: the differentiation of concepts* [*Strit-art, pablik-art, ulichnoe iskusstvo: differenciacija ponjatij*], Aesthetics of street art, St. Petersburg, pp. 10–17.

3. Podolskaya, N. V. (1988), *Dictionary of Russian onomastic terminology* [*Slovar' russkoj onomasticheskoj terminologii*], Science, Moscow, 192 p.

4. Torchinskiy, M. M. (2008), *The structure of the onymic space of the Ukrainian language* [*Struktura onimnogo prostoru ukrai'ns'koi' movy*], Avista, Khmelnytsky, 550 p.

5. Tsilna, M. M. (2015), *Structural classification of Ukrainian ideologies* [*Strukturna klasyfikacija ukrai'ns'kyh ideonimiv*], Science zap. National Un-th Ostroh Academy, Series: Philological, Vyp. 58, pp. 283–285.

Т. И. Крупенёва,

*ГУ «Южнонациональный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
кафедра украинской филологии и МОПД*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОДЕССКИХ МУРАЛОВ

Статья посвящена установлению структурно-семантических особенностей имажонимов, которые номинируют художественные одесские муралы. Проанализированы основные подходы отечественной ономазиологии к изучению имён и определена классификация артионимов как единиц ономастической системы; предложено ввести в научный оборот термин для обозначения названий муралов в украинском языке.

Ключевые слова: идеонимы, артионим, имажоним, муралоним, структурный тип.

T. I. Krupenova,

*South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky,
Department of Ukrainian Philology and MTPD*

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF ODESSA MURALS

The article is devoted to the establishment of structural and semantic peculiarities of the imageonyms that nominate Odessa's murals. The *object* of our study were the proper names of the murals. The *subject* of research are the semantic and structural features of the names of Odessa's murals as a unique subsystem of the Ukrainian language onomastics. The *purpose* of the work is to determine the place of the names of murals in the onomastic space of the Ukrainian language. As the *material* of the research, 100 Odessa's proper names for the designation of murals were picked from printed and electronic Ukrainian mass media. Among the imageonyms are pictonyms – the proper names of paintings, graphiconyms – the names of graphic works, engraving names – the names of engravings, and sculptonyms – the names of sculptures. Imageonyms are a large group of onomastic vocabulary, the riches and diversity of which to this day remain researched incompletely. We associate the proper names of murals with the category of pictonyms and suggest the introduction of the muralonym term. The need for a special study of this category of onomastic vocabulary is called the emergence of a new kind of art - mural-art. It is noted that among the analyzed muralonyms, the one-component structures representing the names of animals occupy the largest number. The most

widespread genres of mural art are animalistic, social, historical, portrait, landscape and religious. In addition to aesthetizing the habitat of people, murals perform a number of social and cultural functions: aesthetic, social, educational, cognitive-heuristic, memorial, suggestive, communicative. The muralists cover social and political problems of our time, tell about prominent figures of history, science, culture of Ukraine, synthesizing contemporary and traditional art. The mural plays an important role in the contemporary socio-cultural space of Ukraine, artistically enriching it, raising topical social problems and celebrating outstanding figures in the history of our nation.

Key words: ideonym, artionym, imageonym, muralonym, structural type.